

EĞİTİM SEN

Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası Education and Science Workers' Union

MERDIMÎ DÎNYA SEY BI XO NÊ; SEKE ZIWANÊ ÎNAN Ê MAYE

ÎNAN RÊ PÊŞKÊŞ KENO, O FORM DE VÎNENÊ

21Ê SIBATE ROJA ZIWANÊ MAYE YA CÎHANÎ PÎROZ BO!

Merdim têkilîya xo yê bi xozayî de heme çî sey bi xo qebul nêkeno, xozayî bi afernayoxîya xo vurneno. Bi nê taybetîya xo ganîyanê bînan ra cîya beno. Her kes o kulturo ke mensubê ey o, mîyanê ey de yeno dinya û bi eşnawitiş, dîyîş û hîskerdişê beno wayîrê ê kulturî ke neslan reyde pêser bîyo. Zivan û kultur xo mîyanê yewbînan de hewênenê, zivan hem kulturî ano meydan hem zî kulturî kirişeno neslanê neweyan. Coka ra gedeyîye de zivan keyeyê merdimî yo, ma hama eşkenê vajê dinyaya merdimî yo zî. Daraxo verên o ke dinyaya fehmkardişê şekil gêna, no darax de ziwano ke cuye dano kesî bîla sebeb bi çekuya 'maye' bi name nêbîya.

Gedeyî dewranê cuye yê cîya-cîyayan de rastê îmkan, kemane û normanê kulturî yenê. Her rastameyîşê bi zivan û kulturî reyde kesayetîya gedeyan awan bena. Bi no qayde gede vera vera beno pîl û hêginîyê ey ê hîşî, hîssî û zanayîşî şonê aver. Eynî wext de kategorîyê îqtîsadî, polîtîk û îdeolojîkî zî reyde sey wareameyîşê kuturî yenê meydan. Heme rastîyê cuye zî zivanê maye reyde têkildar ê. Ma eşkenê vajê zivanê maye hîmê cuya komelkî yo. No semed ra yo ke eke zivanê maye kesî rê bêro qedexekardiş o kes zemînê xobîyayîşî vîndî keno êdî.

Perwerde paştî dano merdimî ke wa kulturî weş nas bikero û kesan seba cuya komelkî hederneno. Perwerde seba averşîyîşê kesayetîye bandorêko erenî keno û hetê psîkolojîye ra zî kesan hezeyanan ra dûrî tepîşneno.

Perwerde hetê ronayîşê seyyewbînanî û edaletê komelkî ra heqêko bingeyîn o. Heqê perwerdeyî zî sey heqanê bînan ê bingeyînan hîmê xo tena merdimbîyayîşî ra gêno. Metnê Heqanê Merdiman ê Unîversalî de xala 26ine vana ke: " Heqê heme merdiman est o ke perwerde bivîno". Metnanê mîyannetewîyan de zî, qanûnanê Tirkîya de zî heqê perwerdeyî cayê xo girewto û no heq warê gerdûnî de zî sey heqê merdiman yeno qebulkerdiş. Sebebê nê qebulî o yo ke perwerde hetê merdiman keno ke kesayetîya xo bieşkbo aver bero, merdimî keno kerdoxê cuya xo û xoazadkerdişê kesan de rasterast têkildar o. No het ra mesulîyet dano dewlete û hukûmatan ke perwerde bibo yew xizmeto pêroyî yo bihavi û demokratîk.

Semedo ke heqê perwerdeyî bêro ca mucbûrîyetêk o cîyayîyê zîwanî, dînî, nijadî, etnîsîte, cînsîyet, cografi, heremî, îdeolojîk ûsn. Orte ra wedarîyê. Nê sebaran ver o heqê perwerdeyê bi zîwanê maye heqêko bîngeyîn o. Seba ke gedeyê ke zîwanê înan ê maye zîwanê serdestî ra cîya yê, bîşkbê heqê perwerdeyî ra îstîfade bikerê ganî heqê înan yê perwerdeyî bêro pawitiş. Waro kulturî yo ke gede tede pîl bîyo, zîwanê xo musayo û heme dinya bi zîwanê xo nas kerdo, o gede key ke dest bi wendegehî kerd eke zîwanê ey zîwanê ey çînî bihesebîyo seke nasnameyê ey, kamîya ey nêro qebulkerdiş. Zîwan seba averşîyîşê kulturê yew komelî hacetêko esasî yo. Coka perwerdeyê bi zîwanê maye seba xokirîştîşê kulturî neslanê neweyan rê elzem o.

Nê semedî ra Rêxistina Perwerde, Zanist û Kulturî yê Neteweyê Yewbîyayeyî (UNESCO) 1999î de qerar girewt û 21ê Sibate sey " Roja Zîwanê Maye ya Cîhanî" qebul kerd. 21ê Sibate Roja Zîwanê Maye ya Cîhanî raya verêne serra 2000î de bi amancê heme dinya de paştîdayîşê zafzîwanî û zafkulturîye ame pîrozkerdiş.

Amancê Îdeolojîyanê neteweperestan o yo ke mîyanê dewletan de cîyayîyanê kulturî û zîwanîyan bihelênê, bi çînî hesabnayîşî kenê ke yew komelo tekperest awan bikerê. Hîmê nasnameyê serdestî ser o wazenê ke yew pergal bidê pironayîş. Nê programê asîmîlasyonîstî de seba ke bîresê amancanê xo perwerde înan rê beno sey aparatî. Ê Komelan de ke perwerde û cûya yewzîwanî tede bîya serdest, zîwanê dewlete yo resmî cûya rojane û perwerde de beno mecbûrî. Bi no qayde kenê ke şarê bînî zîwanê xo ra fek vera bidê û gedeyê înan wa zîwanê serdestî bîmusê. Gedeyê ke zîwanê xo yê maye ra teber zîwanê dîyînî musenê hîşê înan de cayê zîwanê înan o eslî beno teng. Nê modelê ke yewzîwanîye ferz kenê sey pratîkê perwerdeyê kêmkîker yenê pênasakerdiş.

Xebatê ke warê zîwanzanîye, psîkolojî, antropolojî û zanistê perwerdeyî de ameyê kerdiş nîşanê ma danê ke: perwerde de modelê yewzîwanîkerdişî yê kêmkîkerî gedeyan ser o bandoro ke telefiyê ey mumkun nîyo piro nenê û hetê zîwan, perwerde û komelkî ra bêdaletîye vêşî kenê. Goreyê nê cigêrayîşan amancê îdeolojîyê yewzîwanîkerdişî eslê xo de asîmîlasyon o û no zî hetê zîhnî, psîkolojîk, hîşî û perwerde ra xîsaranê giranan ano meydan; beno sebebê ziraranê sîyasî û ekonomîkan. Perwerdeyo ke zafzîwanî nîyo, tede zîwano serdest esas o, pergalê perwerdeyî yê winayînî verê pedogojî û psîkolojîye gêne û xoresnayîşê perwerdeyî kemînenê. Netîceyê modelanê perwerdeyî yê yewzîwanîyan wina yê: zîwanê çînî benê, hetê zîwanan ra cîyayîyî vîndî benê, verê averşîyayîşê qabîlîyetanê gedeyan yeno girewtîş, gedeyî tim xo kêmkî vînenê, nêmcet hîs kenê.

Tirkîya de heta nê demanê peyênan zîwanê dayîke de munaqesakerdişê heqê perwerdeyî netêda, zîwanê fermî ra teber estbîyayîşê zîwananê bînan zî ameyo înkarkerdiş. Demêko zaf derg zîwanê serdestî ra teber zîwanê bînî sey " zîwano ke estbîyayîşê xo çîn o." yan zî "zîwano ke nêyeno zanayene." ameyê qebulkerdiş. Zîwanê kurdkî, erebkî, çerkezki, lazki maruzê polîtîkayanê teda û asîmîlasyonî bîyê. Ewro zî bi mîlyonan wendekarî hema zî heqê perwerdeyî yê zîwanê dayîke ra yenê mehrûmkerdiş. Xebatê zanistî nawnenê ke gedeyê ke

ziwanê dayîke ser de maruzê tesîrê perwerdeyê kêmkirdeyî manenê daraxê perwerdeyî yê nê gedeyan kêmkî yo.

Sebebanê na rewşe ra yew zî problemê dayîşgirewtîşê agahîyê ke mabênê wendekar û mamostayan de qewimîyenê. Şarê ke hetê ziwani ra ameyê tedakerdiş wexto ke gedeyê nînan dest bi wendegehî kenê seke dekenenê mîyanê dinyayêka xerîbe. Nê gedeyan rê na dinyayê xerîb yena û na dinyayê ra zaf tay fehm kenê û a hele ra pey çimeyanê ziwane xo vîndî kenê. Sîstemê perwerdeyî yo ke ziwane ci zî fehm nêkerdo tena averşîyayîşê huneranê ziwane razberî nê, seba fehmkerdişê tirkîya rojaneyî zî çend serrî hewce yê. Na rewşe nawnena ke wendekarê ke ziwane dayîka xo de perwerde nêvînenê gedeyê ke ziwane dayîka xo tirkî ya goreyê înan bidezavantaj ê. Seba averşîyayîşê serkewtişanê akademîkan mabênê înan de bi serran ferq yeno viraştiş. Sewbîna ereydespêkerdişê wendiş û nuştişî û ereyqezenckerdişê huneranê akademîkan, wendekaran de beno sebebê sey tekrarkerdişê sinife yan zî terkkerdişê wendegehî û beno manîyê resayîşê heqê perwerdeyî.

Hetê bîni ra zî tayê cigêrayîşan de zî tesbît bîyo ke wendegehê ke ziwane dayîke sey ziwane perwerdeyî bikar anê wendekarê nê wendegehan de daraxê serkewtişî zêde yo. Çar hetê dinyayê de Afrîka, Asya, Ewropa, Amerîkaya Vakur û Başûre de nimûneyê serkewteyî yê perwerdeyê zafziwanî mewcûd ê. Nê samedî ra her gende ganî dinyaya ke tede pîl beno bîşko tede ziwane xo aver bibero, bipawo û sey afirnayox û azadî ziwane dayîka xo bikar bîyaro. Bingeyê zafziwanî de ferasetê perwerdeyî yê zafziwanî mabênê ziwane û kulturane de sey pirdêkî yo ameyo ronayîş. Cîyayîyan paweno hêz dano înan; sey bezreyî sîstemêkê komelkî yo demokratîk û têduştîyewaz mîyanê xo de tepîşeno. Edaletê komelkî yo ke bêro peydakerdene, yew gam a ke seba sîstemêkê munasibî yê şerefê merdiman yena eştîş. Samedo ke ferd azadane xo dîyar bikero û bawerîya xo bikero û xo aver bibero hewceyîya xo komelo ke erjê kulturî yê cîya, cuye de zafane reyde yenê parekerdiş est a. Cuya komelkî hewceyîya xo dezgehê ke pratîko pêroyî û azadkerdişwaz bêre ca est a. Bingeyê ziwane dayîke de modelê perwerdeyê zafziwanî zî mîyanê nê hewcedarîyan ra yewin hesibîyena. Seba komelêkê demokratîk û zafkulturî perwerde de bingeyê "asayîşî" û hawayê ewnîyayîşê bê bingeyanê zanistî ra ganî fek bêro veradayîş. Ganî qedexeyê ziwane cîyayan ê dayîke bêre qedênayene samedo ke her ferd ziwane dayîka xo bimuso û ziwane dayîka xo de perwerde bivîno seba ney atmosfer bêro viraştiş. Ma sey Eğitim Senî 21ê sibate Roja ziwane dayîke ya dinyayê pêro şarê dinyayê û Tirkîya pîroz kenê, seba ke ziwane dayîke û kulturê cîyayî biciwîyê û aver şîrê vernîya înan de çî qanûnî û fîllî asteng est ê ma wedarîyayîşê înan zî ca de taleb kenê.